

УДК 378.147:37.017.92:1

**ФОРМУВАННЯ НООСФЕРНОГО МИСЛЕННЯ
ТА ГУМАНІСТИЧНИХ ЗАСАД ВПРОВАДЖЕННЯ ІНФОРМАЦІЙНИХ
ОСВІТНІХ ТЕХНОЛОГІЙ ЯК ІМПЕРАТИВІВ ОСВІТИ****Марія Люзьяк**

*Львівський відокремлений підрозділ
Київського національного університету культури і мистецтв
вул. Кушевича, 5, 79000, Львів, Україна*

Проаналізовано гуманістичні засади впровадження інформаційних освітніх технологій, розкрито головні шляхи й засоби їх гуманізації в умовах генезису й розвитку інформаційного суспільства у контексті формування ноосферного мислення.

Ключові слова: ноосферне мислення, суспільство, культура, гуманізм, освіта, навчальний процес, інформаційні освітні технології, детермінація.

Постановка проблеми. ХХІ століття, за переконанням представників багатьох сфер суспільної діяльності, ввійде в історію планети як століття ноосферизації – реалізації ідей В. Вернадського, його висновків про біосферу і її перехід в ноосферу, що мають величезне світоглядне та практичне значення.

Слово “ноосфера” складається із давньогрецького “ноос” (розум) і “сфера”, означає “сфера розуму”. Становлення етапу ноосфери Вернадський пов’язував з дією таких головних чинників, як єдність біосфери та людства, єдність людського роду, планетарний характер людської діяльності і її відповідність геологічним процесам, розвитку демократичних форм людського співбуття і прагнення до миру народів планети, небувалий розквіт (“вибух”) науки і техніки.

Освіта – це лише здобуття людиною певної суми знань у тій чи іншій сфері діяльності (професійна освіта не завжди була синонімом освіти взагалі), а надання їй вигляду високорозвинутої чи розумної істоти, що відрізняється самосвідомістю та світоглядом. Освічена людина з цього погляду не просто знавець, інформований у своїй справі висококваліфікований спеціаліст, а й людина, здатна жити за нормами і принципами культури.

Водночас розвиток освіти в умовах інформаційного суспільства вирізняється активізацією інтересу до проблем людини і гуманізації соціальних процесів. Нове відродження гуманізму зумовлене сукупністю глобальних суперечностей, які ставлять під сумнів можливість подальшого

існування людини як виду *Homo sapiens*. Саме гуманізація відносин на всіх щаблях розвитку людства виявляється запорукою і необхідною умовою його виживання. Гуманоцентричний вибір існування людства загалом і всіх сфер кожного суспільства зокрема узasadничує не тільки необхідність створення нової світоглядної парадигми, нової етики, основоположними принципами якої є гуманізм, свобода вибору, толерантність, неупередженість, соціальний прагматизм тощо. Не менш важливим є зростання спрямованості освітньої та наукової діяльності на людину як вищу цінність подолання технократичних тенденцій, які суперечать логіці сучасного соціального розвитку і утвердження свободи кожної особистості. З огляду на це дослідження гуманістичних засад впровадження інформаційних освітніх технологій покликане сприяти не тільки утвердженню думки про людину як найвищу соціальну цінність, але й найповнішому розкриттю її здібностей, задоволенню її освітніх потреб, забезпеченню пріоритетності загальнолюдських цінностей, гармонізації зв'язків людини і техніки.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретична спадщина нашої держави багата на ідеї та напрями, які безпосередньо стосуються гуманістичної концепції освіти. Поняття “гуманізм”, “освіта”, “культура”, “наука”, “прогрес” є тими аксіологічними універсаліями, які не тільки взаємодетерміновані, але й утворюють той ціннісний динамічний універсум, в центрі якого – Людина. Саме центричність людського становища надає аксіологічній змістовності (значимості) цим взаємопов'язаним складовим людського універсуму, а також визначає аксіологічний характер буття людини. У процесі багатоетапного еволюційного розвитку людства характер людської життєдіяльності поступово трансформувалася від синкретизму до множинної диференціації і багатовекторної поліструктуризації. Ці процеси вже у XX столітті стали порушувати рівновагу відцентрових і доцентрових сил у цілісній системі людського універсуму, загрожуючи поліцентризмом і химерною (уявною) автономністю його структурних компонентів.

У працях українських учених висвітлено питання гуманістичного потенціалу сучасних освітніх технологій, закладених в ідеях людинотворення (В. Андрущенко, В. Бех, Л. Губський, І. Колесникова, К. Корсак, М. Лукашевич, М. Михальченко, В. Огнев'юк, З. Самчук, Г. Томко, В. Шинкарук), особистісно орієнтованого навчання (І. Бех, С. Гончаренко, А. Нісімчук, О. Падалка, О. Пехота, О. Шпак) розвивального навчання (Ю. Васьков, О. Гуменюк, А. Гуржій, С. Сисоєва), мистецтва життєтворчості (В. Галузинський, М. Євтух, І. Єрмаков, О. Злобіна, М. Палтишев, Л. Сохань та ін.).

Підготувати висококваліфікованого спеціаліста можна, звичайно, і без усілякої гуманітарної освіти, але де гарантія, що суспільство у кінцевому підсумку не отримає людей, яким буде байдуже, для кого і в ім'я чого

працювати, кому або чому служити – Богові чи дияволу, добру чи злу, істині чи вигоді, свободі чи насиллю. Як часто сьогодні можна зустріти людину, що поєднує у собі професійну освіченість з елементарною безграмотністю у питаннях політики, економіки, права, моралі, мистецтва і культури в цілому. Така людина, навіть будучи добрим спеціалістом у своїй справі, за її межами виявляється послухним виконавцем чужої волі, знярядям в руках тих, кого не цікавлять інтереси загального блага. Чи не тому сьогодні кількість людей з вищою освітою набагато перевищує тих, хто може бути зразком високої громадянської моралі і культури?

Останнім часом простежується інтенсифікація філософських досліджень інформаційних освітніх технологій, започаткована науковими дослідженнями В. Андрущенка, І. Богданової, В. Журавського, М. Згуровського, М. Коноха, В. Кременя, М. Михальченка. Водночас у філософській і науковій літературі наявна певна строкатість щодо опису їх використання у навчально-виховному процесі. Особливе місце в цьому контексті посідають дослідження Р. Беланової, С. Гончаренка, Ю. Канигіна, М. Корнева, В. Кушерця, М. Лукашевича, Ю. Мальованого, М. Романенка, В. Солодкова, спрямовані на вивчення розмаїтих соціальних чинників активізації гуманістичної спрямованості інформаційних технологій в освіті.

Вивчення наукової літератури з проблем інформаційних технологій в галузі освіти свідчить про ґрунтовність досліджень щодо їх використання. З огляду на те, що технологія загалом є процесом одержання будь-якого продукту шляхом використання доцільних технічних засобів, філософи і педагоги, серед яких В. Журавський, В. Кузін, О. Падалака, О. Пехота, А. Ракітов, З. Самчук, Ю. Сурмін та інші, вважають, що освітні технології треба розглядати як способи навчання, в яких основне навантаження щодо реалізації власне функції навчання виконує засіб навчання під управлінням людини. Звертають увагу на те, що в технології навчання головну роль відіграє засіб навчання, оскільки педагог не вчить своїх учнів, а виконує функції стимулювання і координації їхньої діяльності, а також функцію управління засобом навчання.

Метою статті є соціально-філософський аналіз гуманістичних засад впровадження інформаційних освітніх технологій та визначення головних шляхів і засобів їх гуманізації в умовах генезису і розвитку інформаційного суспільства у контексті формування ноосферного мислення.

Виклад основного матеріалу. Гуманітарна освіта в Україні останніми роками зазнала суттєвого реформування: з'явилися нові предмети, розширилось “коло проблем”, різноманітності набули методи вивчення. Поліфонічність гуманітарного знання, плюралізм та діалогічність – характерні риси реформування освіти. Не залишилася без суттєвих змін і філософська проблематика. Долаючи догматизм, філософське мислення стає

вільним та багатобарвним. І все ж, незважаючи на ці позитивні починання, немало гострих проблем залишається для професійного аналізу [5, с. 211–217]. Не називаючи всього їх багатоманіття, зазначимо, що досі гуманітарна сфера має яскраво виражений характер, у ній явно не вистачає власне антропологічної основи.

Знання про світ, в якому живе та діє людина, незрівнянні ні за обсягом, ні за змістом, ні за глибиною зі знаннями про саму людину, яка продовжує існувати в “картині світу” “за кінцевим принципом”. Не визначивши свого місця в світі (в Космосі тощо), людина бачить себе лише у відображеному, хоча й об’єктивному, але однобічному світлі. Вона впізнає себе лише через навколишній світ і недостатньо знає про себе як про суб’єкт, про ту суб’єктивну реальність, яка не дає змоги розглядати людину лише як “річ серед речей”, а збагачує і ускладнює її “світ речей” тією персоналізованою формою, яку світ отримує з появою у ньому людини як специфічного феномена [9, с. 89-92].

Ми аналізували положення про інформаційне (Д. Белл, М. Кастельс, Д. Тапскотт, Е. Тофлер) і модернізаційне (С. Гантінгтон, Р. Інглеарт, А. Мельвіль, В. Мілецький, В. Федотова) суспільство, трансформаційні процеси в Україні (В. Андрущенко, О. Власюк, В. Горбатенко, В. Журавський, С. Катаєв, М. Михальченко, Ф. Рудич, В. Степаненко, В. Танчер) реформування освітньої сфери української спільноти (В. Андрущенко, Л. Губерський, І. Зязюн, В. Кремень, М. Кушерець, М. Лукашевич, М. Михальченко, В. Огневюк, З. Самчук, В. Шинкарук), гуманістичну спрямованість процесу навчання і виховання в державі (Г. Дашутін, В. Ульїн, В. Пазенюк, П. Ситник, О. Соболюк, І. Степаненко, Г. Темко), використання в царині української освіти інноваційних інформаційних технологій (Г. Богданова, В. Журвський, М. Згуровський, Ю. Канигін, В. Кудін, В. Кухаренко, В. Лутай, Ю. Сурмін).

Сьогодні стає щораз очевидніше, що опанування новітніми інформаційними технологіями має бути пріоритетним напрямом розвитку української освіти і науки, загальним орієнтиром прагнення всіх сфер життєдіяльності українського суспільства [3, с. 170–173]. Водночас гуманізація освіти загалом та інформаційних освітніх технологій зокрема покликана сприяти утвердженню людини як найвищої соціальної цінності, допомагати найповнішому розкриттю її здібностей та задоволенню її освітніх потреб. Сучасні освітні технології є важливим стратегічним ресурсом суспільства, покликаним забезпечити кардинальні зміни в галузі освіти. Водночас створення на їх основі потужної інформаційної бази навчального процесу в закладах освіти передбачає утвердження переваг загальнолюдських цінностей, реалізацію ідей розвитку людського в особистості, крім іншого, й

узалежнення інформаційних освітніх технологій з гуманістичними ідеалами людства [6, с. 127–132].

Ясне ноосферне мислення – це перший обов'язок кожної розумної людини та суспільства. Суспільство – не даність як природа. Це результат діяльності людей. Саме розум і дух людини формує суспільство. Практичний розум впорядковує всю систему. Він сприяє нововведенням, покращенню організації економічної діяльності, підвищенню ефективності виробництва та повнішому задоволенню потреб [1, с. 124–129]. Допомагає прогнозувати та планувати не тільки далеку, а й близьку перспективу. Практичний розум дає змогу скоординувати взаємодію всіх елементів системи, фінансів, матеріалів, обладнання, виробників, посередників та користувачів. З його допомогою людина може визначити мету та засоби їх досягнення й удосконалити його застосування.

Щоб бути творчою особистістю, ризикувати в нових галузях, експериментувати, ставати першопрохідцем, людина повинна не боятися системи, не загубити те, що вона має, відмовитися від безпеки заради ризику. Вищим гуманістичним змістом соціального розвитку є утвердження ставлення до людини як вищої цінності буття. Сенсом гуманістичного впровадження інформаційних освітніх технологій в період встановлення інформаційного суспільства є не тільки розвиток особистості, але й оптимізація її взаємодії з соціумом, прилучення індивіда до гуманітарної культури тощо [2, с. 113–118].

Але ці процеси в українському суспільстві відбуваються надто повільно, що можна пояснити насамперед недостатньою розвиненістю гуманітаризації освіти. З огляду на це виникає потреба гуманоцентричної переорієнтації інформаційних технологій. Допомогти в цьому покликана гуманітарна освіта, яка передбачає засвоєння людиною цінностей культури як осердя світогляду і невід'ємної частини її переконань.

Отже, посилення гуманізації, впровадження інформаційних освітніх технологій переносить акцент з наукоцентричного на гуманоцентричний аспект формування особистості як носія і творця культури [4, с. 78–81].

Прискорення розширення меж матеріального світу, зміщення аксіологічних аспектів до прагматизму, технізації, матеріального нагромадження поступово знецінює людські риси, девальвує моральні цінності. Людина, що не втратила здатність відокремлювати себе і інших поміж матеріальних об'єктів, щоб не загубитися в безмежному надлишковому майновому просторі, насиченому стандартизованими товарами, технічними пристроями, багатофункціональними інструментами, повинна зберігати в собі спроможність долати матерію духом. Для цього освіта повинна бути епіцентром культури і наукового пошуку, а не зводиться до галузевого виробництва з відтворення робочої сили.

В інформаційному суспільстві особливого значення набуває культуротворча місія освіти, яка передбачає створення умов для вільного і творчого розвитку особистості, залучення її у культурний процес і, насамперед, пробудження в неї потреби в культурних цінностях. Адекватного вирішення ця проблема досягає шляхом створення у навчальному закладі належного гуманітарного середовища – таких освітньо-виховних, духовно-моральних, інформаційних, кадрових, матеріальних умов, за яких зміст, структура і методи навчання і виховання в сукупності відображали б процеси, що відбуваються в царині культури загалом. Ці умови припускають використання історичного досвіду, багатих духовних і загальнокультурних традицій, досягнень світової науки та техніки [1, с. 127–128].

Сучасний стан людського буття в його духовних вимірах фіксує стадію його переходу від локально-стабільного до інтегрованого рівня. Це той “гострий період” суспільної історії, коли відбувається зміна духовно-культурної свідомості цивілізації, що зумовлює необхідність переорієнтації освіти на нові виміри духовності людини. Відповідно до цього починаються трансформації освіти в напрямі нових утворень, які актуалізують запити часу. Сьогодні таким запитом є людина у виявленні можливостей її подальшого розвитку. Беручи до уваги зміни, які відбулися в освіті, в соціумі, в країні, потрібно орієнтувати освіту і виховання на їх вимір людиною, тобто на людиноцентризм. З цієї позиції завдання національної освіти – характеризувати буття людини в її особистісній унікальності, що зосереджує увагу освітньої діяльності в її педагогічній поліфонії на розвитку творчих потенцій людини, які засновані на розумі, знанні, мудрості, “душевному відчутті”, “пізнанні серцем”, на всьому тому, що перетворює людину в особистість. Це – кредо сучасної “освіти людиноцентризму”.

Гуманістична спрямованість освітнього процесу в умовах становлення інформаційного суспільства передбачає ще один реальний шлях гуманізації інформаційних освітніх технологій – послідовне розширення ролі елементів самонавчання. Водночас гуманістичну складову самоосвіти не слід перебільшувати з огляду на те, що комп’ютерна віртуальна реальність може перетворитися в альтернативу міжособистісного комунікації [7, с. 362–364]. Тому впровадження інформаційних технологій в освіту має обов’язково супроводжуватися розширенням її соціокультурної складової.

В умовах становлення інформаційного суспільства однією з найбільш поширеніших освітніх технологій з погляду необхідності застосування переважної більшості інформаційних засобів є дистанційна освіта як набуття знань і вмінь за допомогою навчання на відстані. Саме своєрідна просторово-часова “роз’єднаність” суб’єктів дистанційної освіти робить необхідним поглиблення гуманістичних аспектів навчального процесу, який розгортається на підставі інформаційних освітніх технологій.

1. Гуманізація інформаційних освітніх технологій в умовах становлення інформаційного суспільства покликана сприяти утвердженню людини як найвищої соціальної цінності, допомагати найповнішому розкриттю її здібностей та задоволенню її освітніх потреб;
2. Мудрість є основою духовності людини. Спрямованість філософії освіти на духовність як осередок людської душі не означає, що вона втрачає раціональну чіткість визначень. Освітній процес не повинен допускати аморфності, реконструкцій у розвитку “душі” і “мислення” людини, які є показниками її цінності й особистісної унікальності;
3. В освіті важливою умовою впровадження інформаційних освітніх технологій повинна стати професійна підготовка педагогів і фахівців, які забезпечували б експлуатацію систем і засобів новітніх технологій навчання;
4. Ноосферизація як тенденція до переважання сфери розуму, регулювання планетарної діяльності на сонові збереження біологічного та культурного різноманіття з цінністю та самоцінністю людини повинна забезпечувати пріоритетний розвиток нематеріальної сфери суспільного відтворення, особливо освіти.
5. Гуманізація інформаційних освітніх технологій в період становлення інформаційного суспільства повинна реалізуватись в усіх компонентах освітньої системи і тісно узгоджуватись з процесом її гуманізації.

-
1. *Бех І. Д.* Духовні цінності в розвитку особистості // Педагогіка і психологія. 1997. № 1. С. 124–129.
 2. *Васянович Григорій, Онищенко Василь.* Нооологія особистості: Навч. посіб. Львів, 2007.
 3. *Даніл'ян В. О., Даніл'ян Г. П.* Інформаційна революція та етнонаціональні аспекти культури в умовах глобалізації // Соціально-політичні протиріччя та проблеми соціального партнерства: Зб. наук. тез (за матеріалами XVI Харківських політичних читань). Х., 2005. С. 170–173.
 4. *Зуєва В. І.* Сучасний стан інформаційних технологій в українській освіті // Нова парадигма. 2005. Вип. 43. С. 78–84.
 5. *Зязюн І. А., Сагач Г. М.* Краса педагогічної ідеї: Навч. посіб. К., 1997.
 6. *Комар М. Н.* Цінности в условиях виртуальной реальности // Перспективы. 2005. № 1. С. 127–132.
 7. *Лайон Д.* Інформаційне суспільство: проблеми та ілюзії // Сучасна зарубіжна соціальна філософія. К., 1996. С. 362–380.
 8. *Лозниця В. С.* Психологія і педагогіка: основні положення. Навч. посіб. К., 1999.

9. *Онищенко В. Д.* Філософія духа і духовного пізнання: Християнсько-філософська ноологія. Львів, 1998.
10. *Слободчиков В. И.* Психология 21 века: пророчества и прогнозы // Вопросы психологии. 2000. № 2. С. 17–18.

DEVELOPMENT OF NOOSPHERE THINKING AND HUMANISTIC FOUNDATIONS OF INFORMATION TECHNOLOGIES USAGE AS AN IMPERATIVE OF EDUCATION

Maria Loznyak

*L'viv separate unit of Kyiv Culture and Art National University
Kushevych Str, 5, UA - 79000 L'viv Ukraine*

The author analyses humanistic foundations of information education technologies usage, exposes the main ways and means of their humanization under the conditions of genesis and development of information society in the context of noosphere thinking development.

Key words: noosphere thinking, society, culture, humanism, education, teaching process, information teaching technologies, determination.

ФОРМИРОВАНИЕ НООСФЕРНОГО МЫШЛЕНИЯ И ГУМАНИСТИЧЕСКИХ ОСНОВ ВНЕДРЕНИЯ ИНФОРМАЦИОННЫХ ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫХ ТЕХНОЛОГИЙ КАК ИМПЕРАТИВОВ ОБРАЗОВАНИЯ

Мария Лозняк

*Львовское отделение Киевского национального университета
культуры и искусств
ул. Кушевича, 5, 79000 Львов, Украина*

Проанализированы гуманистические основы внедрения информационных образовательных технологий, раскрыты основные пути и средства их гуманизации в условиях генезиса и развития информационного общества в контексте формирования ноосферного мышления.

Ключевые слова: ноосферное мышление, общество, культура, гуманизм, образование, учебный процесс, информационные образовательные технологии, детерминизация.

Стаття надійшла до редколегії 10.06.2008
Прийнята до друку 09.10.2008